

EMLÉKEZTETŐ
a DH. törvények hatálya alá tartozó szerződések érvénytelenségével
kapcsolatos perekkel foglalkozó konzultációs testület
2016. szeptember 28. napján tartott üléséről

I. A szerződés létrejötte

1. Létrejött-e a bank és az adós között a kölcsönszerződés, ha a bank nevében ügyleti képviselőként a szerződés aláírásakor eljáró személy (pl.: gépjármű-kereskedő) nem rendelkezik a bankfelügyeleti hatóságtól engedéllyel a pénzügyi szolgáltatási tevékenység közvetítése pénzügyi szolgáltatás nyújtásához? *(a Győri Törvényszék felvetése)*

A régi Ptk. 205. §-ának (1) bekezdése szerint a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. A régi Ptk. 219. §-ának (1) bekezdése szerint más személy (képviselő) útján is lehet szerződést kötni, vagy más jognyilatkozatot tenni, kivéve, ha jogszabály szerint a jognyilatkozat csak személyesen tehető meg.

A régi Ptk. 222. §-a szerint képviseleti jogot – a törvényen, a hatósági rendelkezésen és az alapszabályon alapuló képviseleten felül – a képviselőhöz, a másik félhez vagy az érdekelt hatósághoz intézett nyilatkozattal (meghatalmazás) lehet létesíteni. A régi Ptk. 223. §-ának (1) bekezdése szerint a meghatalmazáshoz olyan alakszerűségek szükségesek, amelyeket jogszabály a meghatalmazás alapján kötendő szerződésre előír. Az általános meghatalmazás csak írásban érvényes.

A régi Ptk. 221. §-ának (3) bekezdése szerint a képviselő nem járhat el, ha a szemben álló vagy ellentétesen érdekelt fél ő maga vagy olyan személy, akit ugyancsak ő képvisel; ha a képviselő jogi személy, a képviselt kifejezett engedélye alapján érdekellentét esetében is eljárhat.

A fenti jogszabályi rendelkezésekből következően a más nevében kötött szerződés akkor nem jön létre, ha a szerződési nyilatkozat csak személyesen tehető meg [v. ö.: régi Ptk. 219. § (1) bekezdés], vagy ha a nyilatkozattevőnek nincs képviseleti jogosultsága. Ha a képviseleti jog nem törvényen, hatósági rendelkezésen vagy „alapszabályon” alapul, akkor a képviseleti jog akkor áll fenn, ha a képviselt személy a képviselőhöz, a másik félhez vagy az érdekelt hatósághoz intézett nyilatkozattal képviseleti jogot alapít. Pénzügyi intézmény által adott általános jellegű meghatalmazás érvényessége vonatkozásában továbbra is irányadóak az EBD 2016.P.2. elvi döntésben [BH 2016. évi 2. szám] kifejtettek.

A szerződés létrejötte tehát nem attól függ, hogy a pénzügyi intézmény nevében a szerződést megkötő jogi személynek a pénzügyi szolgáltatásra vonatkozó szerződések más nevében történő, üzletszerű vagy rendszeres megkötésre van-e engedélye a hatóságtól, hanem attól, hogy van-e a képviseltől származó szabályos meghatalmazása.

Abban az esetben, ha a szerződést képviselőként megkötő személy képviseleti joga hiányzik, figyelemmel kell lenni az álképviseletre vonatkozó szabályokra is. A régi Ptk. 221. §-ának (1) bekezdéséből, és az azzal kapcsolatos, következetes bírósági gyakorlat szerint ugyanis, ha a képviselt személy jóváhagyhatja annak cselekményét, illetve nyilatkozatát, aki képviseleti jog nélkül, az ő nevében jár el, ebben az esetben a cselekmény, illetve a nyilatkozat megtételének időpontjától kötelezi az azt jóváhagyó személyt. Ez adott esetben az jelenti, hogy ha a pénzügyi intézmény nevében a szerződést olyan személy köti meg, aki képviseleti joggal ténylegesen nem rendelkezik, de szerződéses nyilatkozatát a pénzügyi intézmény jóváhagyja, akkor a szerződés a megkötésére visszaható hatállyal létrejön.

2. Létrejött-e szerződés, ha a kölcsönszerződésben egyértelműen nem került meghatározásra akár a kirovó pénznemben, akár a lerovó pénznemben a folyósított összeg? (a Győri Törvényszék kérdése)

A régi Ptk. 205. §-ának (2) bekezdése szerint a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges, valamint a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. Nem kell a feleknek megállapodniuk olyan kérdésekben, amelyeket jogszabály rendez.

A régi Ptk. 523. §-a értelmében kölcsönszerződés alapján a pénzügyintézet vagy más hitelező köteles meghatározott pénzösszeget az adós rendelkezésére bocsátani, az adós pedig köteles a kölcsön összegét a szerződés szerint visszafizetni; ha a hitelező pénzügyintézet, – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – az adós kamat fizetésére köteles (bankkölcsön). A régi Ptk. 232. §-ának (1) és (3) [2009. július 1. napjáig: (2) bekezdése] értelmében a szerződéses kapcsolatokban járó kamat mértéke – ha jogszabály kivételt nem tesz (vagy a felek eltérően nem rendelkeznek [v. ö.: Ptk. 200. § (1) bekezdés]) – megegyezik az érintett naptári félévet megelőző utolsó napon érvényes jegybanki alapkamattal.

A fenti jogszabályi rendelkezések alapján akkor nem jön létre a kölcsönszerződés, ha a felek nem határozzák meg a szerződés alapján a hitelező által az adós rendelkezésére bocsátandó és az adós által visszafizetendő pénzösszeget. A Ptk. 205. §-ának (2) bekezdéséből és a Ptk. 523. §-ának (1) bekezdéséből azonban nem vezethető le a pénzösszeg meghatározásának egy kitüntetett módja. A kölcsönösszeg bármilyen olyan módon meghatározható, amelynek alapján a szerződés teljesítésekor a rendelkezésre bocsátandó pénzösszeg mennyisége meghatározható.

A régi Ptk. 231. §-ában foglalt diszpozitív szabályokra tekintettel nincs szükség a szerződés létrejöttének megállapításához sem arra, hogy a felek szerződésükben meghatározzák a lerovó pénznemet, illetve a lerovó pénznemben kifejezett összeg kiszámításához szükséges árfolyamot [v. ö. régi Ptk. 205. § (2) bekezdés második mondat], sem arra, hogy a rendelkezésre bocsátandó pénzösszeg mennyiségét konkrét (kirovó) pénzösszegre utalással határozzák meg. Létrejön tehát a szerződés akkor is, ha a kölcsön összegét valamely, nem pénzösszegben kifejezett egyenértékre utalással határozzák meg („aranyban”, valamely áru vételárában, gabonában stb.), de akkor is, ha pusztán egy keretösszeget állapítanak meg (esetleg szintén valamilyen egyenértékre utalással), amelynek erejéig a hitelező köteles az adós által megjelölt pénzösszeget az adós rendelkezésére bocsátani. Sőt, létrejön a szerződés akkor is, ha a kirovás a lerovó pénznemben meghatározott összeg egyenértékére utalással történik (pl.: „100.000,-forintnak megfelelő svájci frank”, „50.000,-forint értékű arany”).

Ettől független kérdés az, hogy érvényes-e a pénzügyi intézmény által kötött kölcsönszerződés, ha a kölcsön összegében a felek csak szóban vagy pusztán valamilyen egyenértékre utalással állapodnak meg.

II. A pénzügyi jogszabályok be nem tartásának hatása a szerződés érvényességére

1. Érvényes-e a bank és az adós között a kölcsönszerződés, ha a bank nevében ügyleti képviselőként a szerződés aláírásakor eljáró személy (pl.: gépjármű-kereskedő) nem rendelkezik a bankfelügyeleti hatóságtól engedéllyel a pénzügyi szolgáltatási tevékenység közvetítése pénzügyi szolgáltatás nyújtásához?

A régi Ptk. 200. §-ának (1) bekezdése szerint a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg; a szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja. A régi Ptk. 200. §-ának (2) bekezdésének első mondata

szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz.

A régi Hpt. 3. §-ának (1) bekezdésének h) pontja értelmében a pénzügyi szolgáltatás közvetítése (ügynöki tevékenység) pénzügyi szolgáltatásnak minősül. A régi Hpt. 3. § (3)-(4) bekezdései értelmében a pénzügyi szolgáltatási tevékenység – a törvényben foglalt eltéréssel – üzletszerűen csak engedéllyel végezhető. A régi Hpt. 169. §-ának (1) bekezdése értelmében a pénzügyi szolgáltatásokra és kiegészítő pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó jogszabályok megsértése esetén a Felügyelet (MNB) bírságot szabhat ki.

A fenti jogszabályi rendelkezések egybevetésével egyértelmű, hogy az engedély hiánya nem érinti a pénzügyi intézmény megbízásából, annak képviseletében megkötött szerződések érvényességét, mert a tevékenység engedély nélküli végzése bírság kiszabásának alapjául szolgál, és egyébként sem érinti a szerződés tartalmát (a régi Ptk. 200. §-ának (2) bekezdésében foglalt érvénytelenségi ok ugyanis – a rendelkezés nyelvtani, rendszertani és történeti értelmezéséből egyértelműen kitűnően – a szerződés tartalmára vonatkozik). Lényegében ezzel egyező álláspont tükröződik az EBD 2016.P.2. számon közzétett elvi döntés indokolásának [21] bekezdésében foglalt érvelésben is.

2. Hogyan hat ki a szerződés érvényességére, ha a pénzügyi intézmény nem tartotta be a THM-re vonatkozó jogszabályi előírásokat? (a Győri Törvényszék felvetése)

A régi Hpt. 212. §-ának (1) bekezdése szerint a fogyasztási, lakossági kölcsönszerződésnek tartalmaznia kell a külön jogszabály alapján megállapított, éves százalékban kifejezett teljes hiteldíj-mutatót. A régi Hpt. 213. §-a (1) bekezdésének b) pontja értelmében semmis az a fogyasztási, lakossági kölcsönszerződés, amelyik nem tartalmazza az éves, százalékban kifejezett teljes hiteldíj-mutatót, a hiteldíj-mutató számítása során figyelembe nem vett egyéb – esetleges – költségek meghatározását és összegét, vagy ha az ilyen költségek pontosan nem határozhatók meg, az ezekre vonatkozó becslést.

Az a fogyasztási, lakossági kölcsönszerződés, amely nem, vagy nem a jogszabályoknak megfelelően tartalmazza a teljes hiteldíj-mutatót, a Hpt. 213. §-a (1) bekezdésének b) pontja alapján semmis. Ez az érvénytelenségi ok a Kúria e tárgyban kialakuló gyakorlata szerint a szerződés egészét érinti, az ebből fakadó érvénytelenség azonban a kialakult gyakorlat [Pfv.VI.20.967/2015.; Pfv.I.22.111/2015.] szerint a szerződés érvényessé nyilvánítása körében orvosolható.

III. Egyes szerződési feltételek tisztességtelensége

1. A nem fogyasztó szerződő fél fogyasztói minőség hiányában is tud-e eredményesen hivatkozni az egyoldalú szerződésmódosítással érintett részeken a szerződések részleges érvénytelenségére? (a Győri Törvényszék felvetése)

A régi Ptk. 209. §-ának (1) bekezdése értelmében tisztességtelen az általános szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg. A régi Ptk. 209. §-ának (4)-(5) bekezdése értelmében az általános szerződési feltétel tisztességtelenségét önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem világos vagy nem érthető; a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók azonban a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.

A régi Ptk. 209/A. §-ának (1) bekezdése szerint az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja. A régi Ptk. 209. §-ának (2) bekezdése szerint a feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerzésekkel való kapcsolatát.

A régi Ptk. 209. §-a a tisztességtelenség anyagi jogi feltételeit azonos módon határozza meg az általános szerződési feltétel és a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel tekintetében; az alapvető különbség az, hogy míg az általános szerződési feltétel tisztességtelensége általában csak megtámadási ok [rég Ptk. 209/A. § (1) bekezdés], addig a fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt tisztességtelen kikötés semmis [rég Ptk. 209/A. § (2) bekezdés]. Természetesen lehetnek eltérések a feltétel tisztességtelenségének megítélése szempontjából arra tekintettel, hogy az általános szerződési feltétel alkalmazójával szerződő fél fogyasztónak minősül-e, vagy sem, elsősorban a régi Ptk. 209. §-ának (4) bekezdésében említett ok fennállta tekintetében, hiszen egy átlagos fogyasztótól más szintű ismeretek várhatók el, mint egy gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében szerződést kötő személytől.

A 2/2014. PJE határozat 2. pontja az egyoldalú szerződésmódosítás tisztességtelenségét lényegében a 2/2012. (XII. 10.) PK. vélemény 6. pontjában meghatározott feltételek hiánya esetére állapította meg: „[a]z egyoldalú szerződésmódosításra lehetőséget adó szerződéses rendelkezések akkor tisztességtelenek, ha nem felelnek meg a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről szóló 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 6. pontjában ... kifejtetteknek”.

A 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 6. pontjában megfogalmazott különleges szempontrendszer a fogyasztói szerződéseket tartja szem előtt, azonban ez nem jelenti azt, hogy az ott felsorolt kritériumok egyike sem alkalmazható (analóg módon) a nem fogyasztói szerződésekre. A 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 6. pontjához fűzött indokolásból kitűnően csak a felmondhatóság elve [f) pont] kötődik szorosan a fogyasztói minőséghez. A tételes meghatározás elve [b) pont], az objektivitás elve [c) pont], a ténylegesség és arányosság elve [d) pont], valamint a szimmetria elve [g) pont] alapvetően a régi Ptk. 209. §-ának (1) bekezdésén alapszik, és célja a jóhiszeműség és tisztesség elvét sértő, indokolatlan – és a szerződésmódosítási jog egyoldalúsága folytán – egyoldalú előny kizárása. Az egyértelmű és érthető megfogalmazás elve [a) pont] és az átláthatóság elve [e) pont] pedig a régi Ptk. 209. §-ának (4) bekezdésén alapul.

A fentiekre tekintettel a régi Ptk. 209. §-ának (1) bekezdése alapján a nem fogyasztói szerződés részévé vált, egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tévő általános szerződési feltétel tisztességtelensége is megállapítandó, ha az nem felel meg a 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 6. pontja b)-d) és g) pontjaiban foglalt elveknek. A régi Ptk. 209. §-ának (4) bekezdése alapján – a 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény 6. pontja a) és e) pontjának megfelelő alkalmazásával – ugyancsak tisztességtelenség minősíthető a nem fogyasztói szerződés részévé vált, egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tévő általános szerződési feltétel, ha a kikötés az adott helyzetben elvárható módon eljáró – illetve adott esetben gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében szerződést kötő – személytől elvárható ismeretekkel rendelkező fél számára sem egyértelmű és érthető, illetve nem látható át [v. ö. régi Ptk. 207. § (2) bekezdés].

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a régi Ptk. 209/A. §-ának (1) bekezdése értelmében a nem fogyasztói szerződés esetén az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés nem semmis, hanem megtámadható. Ez azt is jelenti, hogy a régi Ptk. 235. §-ának (1) bekezdése értelmében a kikötés csak a megtámadás következtében válik

érvénytelenné; a régi Ptk. 236. §-ának (1) bekezdése értelmében pedig a megtámadásra nyitvaálló határidő egy év. Határidőben történő megtámadás vagy – kizárólag a kikötésre (is) alapított marasztalási keresettel szemben előterjeszhető – megtámadási kifogás hiányában a szerződési kikötés – esetleges tisztességtelensége ellenére is – érvényesnek minősül, így azt a bíróság hivatalból sem tekintheti érvénytelennek.

2. A nem fogyasztó szerződő fél fogyasztói minőség hiányában is tud-e eredményesen hivatkozni az árfolyamréssel érintett részekben a szerződések részleges érvénytelenségére? (a Győri Törvényszék felvetése)

A kérdés megválaszolása során az 1. pont alatt már kifejtettekén túlmenően arra kell figyelemmel lenni, hogy a 2/2014. PJE határozat 3. pontja az árfolyamrés tisztességtelenségét elsősorban arra alapította, hogy „[a] folyósításkor vételi, a törlesztésekkor pedig eladási árfolyam alkalmazása tisztességtelen, mivel ez az átszámítási árfolyam meghatározás egyoldalú és indokolatlan hátrányt jelent a fogyasztó számára a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megsértésével. A Kúria a 6/2013. PJE határozat 1. pontjában egyértelműen úgy foglalt állást, hogy deviza alapú kölcsönszerződések esetén úgy a folyósításkor, mint a törlesztésekkor átváltásra nem, hanem csak átszámításra kerül sor. Így tehát a deviza alapú kölcsönszerződésekben szereplő különmemű árfolyamok mögött tényleges, a fogyasztó számára közvetlenül nyújtott pénzváltási szolgáltatás nincs”.

A 2/2014. PJE határozat 3. pontja tehát alapvetően a régi Ptk. 209. §-ának (1) bekezdésére alapítottan állapította meg az árfolyamrés alkalmazásának tisztességtelenségét, mert az árfolyamrés tényleges ellenszolgáltatás hiányában növelte az adós fizetési kötelezettségeit, ami minden esetben indokolatlan és egyoldalú előnynek minősül, ami sérti a jóhiszeműség és tisztesség elvét, és sérti a visszerhesség elvét is [rég Ptk. 201. § (1) bekezdés]. Erre tekintettel a kétnemű árfolyamok alkalmazása – ha arra az általános szerződési feltételek adnak lehetőséget – a nem fogyasztói szerződésben is tisztességtelennek minősülnek.

(Ennek megfelelő álláspont tükröződik a Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.951/2014/3. [SZIT-H-PJ-2015-17.] és Gf.III.30.526/2014/3. [SZIT-H-GJ-2015-71.] sz. határozatában.)

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a régi Ptk. 209/A. §-ának (1) bekezdése értelmében a nem fogyasztói szerződés esetén az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést nem semmis, hanem megtámadható [l.: előző pont utolsó bekezdését].

3. Milyen szempontok mellett minősíthető egy költségtípus tisztességtelenül kikötöttnek? (a Győri Törvényszék felvetése)

A régi Ptk. 209. §-ának (1) bekezdése szerint tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg. A régi Ptk. 209. §-ának (2) bekezdése szerint a feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát.

A régi Ptk. 209. §-ának (4)-(5) bekezdése értelmében az általános szerződési feltétel tisztességtelenségét önmagában az is megalapozza, ha a feltétel nem világos vagy nem érthető; a tisztességtelen szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók

azonban a főszolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek.

Egy költségtípus felszámítása alapvetően tehát akkor minősülhet tisztességtelennek, ha indokolatlan, egyoldalú előnyt biztosít a kikötés alkalmazója számára [rég. Ptk. 209. § (1) bekezdés], illetve ha az nem világos vagy érthető, ezért akadályozza a valós szerződéses kötelezettségek felmérését a kikötés alkalmazójával szerződő fél számára [rég. Ptk. 209. § (4)-(5) bekezdés].

Ennek kapcsán utalnunk kell a 2/2011. PK vélemény 3. pontjához fűzött indoklásra is, miszerint „[a] mérlegelés során a bíróságnak figyelemmel kell lennie a szerződésekre vonatkozó diszpozitív szabályokra is, melyek a szerződő felek egyensúlyára, a szerződési kockázatok, jogok és kötelezettségek kiegyensúlyozott elosztásának elveire épülnek. Tisztességtelenségre utal ezért a Ptk. lényeges diszpozitív szabályaitól való eltérés, vagy a jogok és kötelezettségek olyan meghatározása, amely a szerződés céljának a megvalósítását veszélyezteti”.

Nyilvánvalóan egyoldalú és indokolatlan az előny akkor, ha a fizetési kötelezettséggel szemben nem áll a fél számára teljesített, valós szolgáltatás; az ilyen költség-elem kikötése a visszterhesség elvét [rég. Ptk. 201. § (1) bekezdés] is sérti. Ide sorolható az az eset is, amikor a szolgáltatás nem valós, vagy azt nem a másik fél javára, illetve érdekében nyújtják, például ha a kikötés alkalmazója kizárólag vagy túlnyomórészt a maga javára teljesít egy szolgáltatást. Mivel a feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel való kapcsolatát is [rég. Ptk. 209. § (2) bekezdés], önmagában az is megalapozza egy költség-elem kikötésének tisztességtelenségét, ha a szerződésből nem állapítható meg egyértelműen, hogy az adott költség-elem milyen szerződéses szolgáltatás ellentételezéseként jár.

Ugyancsak indokolatlan, egyoldalú előnyt biztosít, ha a költség-elem a szerződés szerint olyan szolgáltatás ellentételezéseként jár, amelyért a jellemző ellenszolgáltatást – más költség-elem formájában – már kikötötték, vagyis amikor ugyanazon szolgáltatásért valójában két ellenszolgáltatást számítanak fel. Ide sorolható az az eset is, amikor a kikötés alkalmazója valamely szerződéses szolgáltatásának szükségképpen elemét, amelynek hiányában a teljesítésre nem kerülhet sor, önálló szolgáltatásként kívánja ellentételeztetni. Ebben az esetben ugyanis a kikötés alkalmazója által teljesített szolgáltatás ellenszolgáltatására vonatkozó kikötés – az ellenszolgáltatás megbontása, és különböző kikötésekbe történő elhelyezése miatt – nem egyértelmű és világos [rég. Ptk. 209. § (4)-(5) bekezdés], és alkalmas a másik szerződő fél megtévesztésére.

Ilyen esetben nem feltétlenül lesz mindkét költség-elemre vonatkozó szerződési kikötés – mint az ellenszolgáltatásra vonatkozó, ezért lényegében egységes egésznek minősülő, ám megbontása miatt nem világos kikötés – érvénytelen. Ha ugyanis az fogyasztó számára az egyik költségtétel és az ellentételezett szolgáltatás kapcsolata a szerződésből egyértelműen kitűnik, és a fogyasztó a régi Ptk. 207. §-ának (1) bekezdésében foglaltakra tekintettel alappal gondolhatta azt, hogy az adott szolgáltatás ellentételezését önmagában ez a költségelem biztosítja, akkor e költségelem kikötése érvényes; a másik költségtétel kikötése azonban többszöri ellenszolgáltatás kikötésének minősül, ami indokolatlan és egyoldalú előnyt jelent a kikötés alkalmazója számára [rég. Ptk. 209. § (1) bekezdés], ez okból tisztességtelen és érvénytelen [v. ö.: régi Ptk. 207. § (2) bekezdés is].

Ugyancsak tisztességtelennek minősülhet a költség-elem kikötése, ha annak megjelölése jelentős mértékben eltér a szavak általánosan elfogadott jelentésétől vagy a jogszabályban meghatározott fogalom-meghatározásoktól [v. ö. régi Ptk. 207. § (1)-(2) bekezdés]. Ebben az esetben ugyanis – külön erre vonatkozó figyelemfelhívás és tájékoztatás hiányában – a kikötés nem egyértelmű és világos [rég. Ptk. 209. § (4) bekezdés]. Így különösen, ha jutaléknak nem a harmadik személy által teljesített szolgáltatás közvetítéséért járó díjat,

díjnak nem a szerződő fél által teljesített (mellék)szolgáltatás ellenértékét, költségnek nem a harmadik személynek kifizetett és a másik félre közvetlenül áthárított költséget nevezik. Az ellenszolgáltatás megnevezése ugyanis utal a szolgáltatás és ellenszolgáltatás kapcsolatára, és arra, hogy az ellenszolgáltatás mértékének változása milyen okból és mértékben várható (pl.: a postaköltség a postai díjszabás változásától függ, a díjat a szolgáltatás nyújtója szabadon határozza meg stb.).

Természetesen előfordulhat, hogy a szolgáltatás nélküli ellenszolgáltatás kikötése mégsem minősül indokolatlan, egyoldalú előnynek, ha a szerződésben vagy más szerződésben hasonló nagyságrendű, a másik fél számára biztosított ingyenes szolgáltatás ellentételezi. Ennek kapcsán azonban figyelemmel kell lenni egyrészt arra, hogy az ellentételezés nélküli előnyöknek összességükben ki kell egyenlíteniük egymást (pl.: egy 10.000.000,-forintos kölcsönösszegnél a havi 400 forintos számlavezetési díj elengedése nyilvánvalóan nem ellentételez egy 2%-os költségtételt, hiszen itt egy havi 400 forintos előny áll szemben egy havi 16.667 forintos előnnyel).

Végül utalni kell arra, hogy az a gyakori hivatkozás, miszerint a kikötés alkalmazója által a maga javára kikötött, a szerződésben nem ellentételezett előnyt a szerződés megkötéséből származó előny, vagyis önmagában a szerződés megkötése ellentételezi, általában nem fogadható el. A Ptk. 209. §-ának (1) bekezdése értelmében ugyanis az egyoldalú és indokolatlan előny csak akkor nem tisztességtelen, ha megfelel a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek; általában aligha tekinthető azonban jóhiszeműnek és tisztességesnek az, aki a szerződésben indokolatlan és egyoldalú előnyöket köt ki magának pusztán arra tekintettel, hogy a szerződés megkötéséhez a másik félnek nyomós érdeke fűződik [v. ö. régi Ptk. 202. §].

IV. Az árfolyamkockázat tisztességtelen áthárítása

1. Meg lehet-e állapítani a szerződés teljes érvénytelenségét abban az esetben, ha a per adataiból egyértelműen megállapítható, hogy a fogyasztót az árfolyamkockázatról egyáltalán nem tájékoztatták? (a Miskolci Törvényszék felvetése)

A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont szerint „[h]a a fogyasztó az árfolyamkockázat valós tartalmáról nem kapott világos és érthető tájékoztatást, ..., az árfolyam-kockázat telepítése teljes egészében tisztességtelen, vagyis a fogyasztó – a 93/13/EGK Irányelv 6. cikkének 1. bekezdése alapján – egyáltalán nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére” [II/A. napirendi pont; I/1. ponthoz fűzött indokolás].

Ez az álláspont megfelel a 2/2014. PJE határozat 1. pontja második bekezdése szövegének, amely együttesen vizsgálendő elemként sorolja fel a szerződés megfogalmazását és a pénzügyi intézménytől kapott tájékoztatást („figyelemmel a szerződés szövegére, *valamint* a pénzügyi intézménytől kapott tájékoztatásra”). A jogegységi határozat ugyanis abból a feltevésekből indul ki, hogy az átlagos fogyasztó nincs tisztában az árfolyamkockázat mibenlétével és jelentőségével, minthogy nem rendelkezik ismeretekkel a devizapiac működését és az árfolyamok változásának nagyságrendjét illetően. Ezt a feltevést megerősíti a régi Hpt. – 2005. január 1-jén hatályba lépett – (5) és (6) bekezdésében foglalt szabályozás, amely fogyasztónak minősülő ügyféllel kötendő, „devizahitel” nyújtására irányuló szerződés esetén különös tájékoztatási kötelezettséget írt elő a pénzügyi intézmény számára, vagyis maga a jogalkotó is úgy ítélte, hogy az átlagos fogyasztó nem rendelkezik az árfolyamkockázat valós tartalmának felméréséhez szükséges ismeretekkel.

Az Európai Unió Bíróságának a jogegységi határozat által is hivatkozott C-26/13. számú

ügyben hozott határozata is kifejezetten kimondja, hogy „[a] szerződési feltételek átláthatóságának a 93/13 irányelvben foglalt követelménye nem korlátozható kizárólag azok alaki és nyelvtani szempontból érthető jellegére” [71. pont], mert „a fogyasztó számára alapvető jelentőséggel bír az, hogy a szerződéskötést megelőzően a szerződési feltételeket és a szerződéskötés következményeit megismerhesse. Többek között ezen ismeret alapján dönti el a fogyasztó, hogy az eladó vagy a szolgáltató által előzetesen meghatározott feltételeket elfogadva szerződéses kapcsolatra lép-e vele” [70. pont], ezért „mivel a 93/13 irányelv által létrehozott védelmi rendszer azon az elven alapszik, hogy a fogyasztó az eladóhoz vagy szolgáltatóhoz képest hátrányos helyzetben van többek között az információs szintje tekintetében, az átláthatóság e követelményét kiterjesztő módon kell érteni” [72. pont].

Az Európai Unió Bírósága C-26/13. számú ügyben hozott ítélete – a kétnemű árfolyamok alkalmazásának tisztességtelenségének vizsgálata kapcsán – kimondta, hogy „az átláthatóság követelményének tiszteletben tartása szempontjából alapvető jelentőséggel bír az, hogy a kölcsönszerződés átlátható jelleggel tünteti-e fel a külföldi pénznem átváltási mechanizmusának okait és sajátosságait, valamint az e mechanizmus és a kölcsön folyósítására vonatkozó többi feltételben előírt mechanizmus közötti viszonyt oly módon, hogy a fogyasztó egyértelmű és érthető kritériumok alapján előre láthassa a számára ebből eredő gazdasági következményeket” [73. pont], és „a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel, mint a hitelező által a kölcsönszerződés megkötése során közzétett reklám és tájékoztatás, az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó nem csak felismerni képes a külföldi pénznem eladási és vételi árfolyama között a pénzpiacra általánosságban megfigyelt különbség fennállását, hanem képes e értékelni is a végső soron általa megfizetendő törlesztőrészeket kiszámítására alkalmazott eladási árfolyam alkalmazásának rá nézve – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeit is, és ennél fogva az általa felvett kölcsön teljes költségét” [74. pont]

Az Európai Unió Bíróságának álláspontja tehát akként összegezhető, hogy a szerződési feltétel átláthatósága akkor állapítható meg, ha a feltétel kapcsán adott, hogy „a fogyasztó egyértelmű és érthető kritériumok alapján előre láthassa a számára ebből eredő gazdasági következményeket”, vagyis „a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel” „az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó” nemcsak felismerni képes a szerződési feltételben hivatkozott gazdasági fogalomnak megfelelő jelenséget, hanem képes értékelni a kikötés alkalmazásának „rá nézve – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeit is, és ennél fogva az általa felvett kölcsön teljes költségét”.

Nem vitás, hogy „az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó” számára annak világos rögzítése a szerződésben, hogy tartozása devizában áll fenn, lehetővé teszi annak felismerését, hogy a tartozás mértéke a deviza értékének megfelelően változik. Az viszont már ugyanilyen módon nem vélelmezhető, hogy az egyes devizák forinthez viszonyított értéke változásának mechanizmusával az átlagos fogyasztó tisztában van, ideértve a modern devizapiac működését, és azt, hogy akár napi szinten is jelentős kilengések következhetnek be.

Ennek kapcsán utalnunk kell arra, hogy egészen a legutolsó időkig az államok kötött árfolyamrendszert követtek, vagyis az átváltási árfolyamokat a központi bankok határozták meg (Magyarországon a jegybank által fenntartott árfolyamkorlát csak 2008. február 26-án szűnt meg!), a változtatás során figyelembe véve az érintett devizát kibocsátó országok gazdasági helyzetét, a hazai külkereskedelem-politika és az árfolyam-stabilitás szempontjait. Egy ilyen rendszerben az árfolyamok drasztikus változására alapvetően csak jelentős gazdasági változások esetén került sor, a gazdasági stabilitás megőrzése érdekében. Ezzel szemben az utóbbi két évtizedben a devizaárfolyamok piaci meghatározása került előtérbe, amelynek egyik jellemzője, hogy az árfolyamok nagymértékben ki vannak téve a tőzsdei spekulációknak, így az árfolyamok drasztikus változására rövid időn belül, akár különösebb gazdasági indok nélkül is sor kerülhet. Ez a változás a 2000-es években még nyilvánvalóan

nem ment át a köztudatba, így e körben a külön tájékoztatásra volt szükség.

Ráadásul az olyan, valójában nyelvtanilag sem egyértelmű megjelölések, hogy a kölcsön, illetve a lízing „devizaalapú” (ez jelentheti azt is, hogy devizaforrásból finanszírozott) önmagunkban nem feltétlenül teszik világossá a fogyasztó számára, hogy az árfolyamkockázat kizárólag, teljes mértékben őt terheli. Ugyancsak nem magától értetődő az árfolyamkockázat mibenléte az átlagos fogyasztó számára, amikor maga a szerződés csak forintösszeget tartalmaz, és csak a deviza-egyenérték kiszámításának szabályait tartalmazza. Mindez ugyanis csak utal arra, hogy a kölcsön valamilyen módon kapcsolódik a devizához, illetve annak értékéhez. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy megfelelő magyarázat és kockázatfeltárás mellett ezek a szerződéses kikötések ne lettek volna átláthatók a fogyasztó számára, csupán azt, hogy önmagukban nem tekinthetők egyértelműnek és világosnak.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy – miként azt a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont is leszögezi – ebben az esetben az érvénytelenség oka kiküszöbölhető, így a szerződés – más, ezt kizáró érvénytelenségi ok fennállta hiányában – érvényessé nyilvánítható [v. ö.: II/A. napirendi pont; I/1. ponthoz fűzött indokolás].

Az érvénytelenségi ok kiküszöbölése – a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont értelmében, akként történik, hogy „a tartozás tőkeösszegének a ténylegesen folyósított forintösszeget kell tekinteni, ügyleti kamatként pedig a szerződésben kikötött kamatfelár alapulvételével megállapított piaci forintkamatot kell alkalmazni.

Amennyiben a kamatfelár mértékét a szerződésben a felek kifejezetten nem rögzítették, a kamatfelárat akként kell megállapítani, hogy a szerződéskötéskor meghatározott ügyleti kamatból ki kell vonni a szerződéskötés napján a szerződésben kiíró pénznemként meghatározott devizanemre irányadó pénzpiaci kamat mértékét. Az így képzett kamat-felárat kell hozzáadni a szerződéskötés napján a forintba irányadó pénzpiaci kamat (HUF BUBOR) mértékéhez.

Ebben az esetben az érvényessé vagy hatályossá nyilvánított szerződés – minthogy a kiíró pénznem megváltozása miatt már nem minősül devizaszerződésnek – nem tartozik a 2014. évi LXXVII. törvény hatálya alá” [II/A. napirendi pont; II/1.1. pont].

2. Mi az a minimális tájékoztatás, amelyet az árfolyamkockázat tekintetében a fogyasztónak a szerződéskötéskor meg kell kapnia? (a Győri Törvényszék felvetése)

A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont szerint „[a] jogegységi határozat indokolása értelmében tehát a tájékoztatásból ki kell tűnnie, hogy

- 1.) az árfolyamváltozás hatására a törlesztőrészlet összege korlátozás nélkül (akár többszörösére is) megemelkedhet;
- 2.) az árfolyamváltozás iránya és mértéke előre nem állapítható meg, annak nincs felső határa;
- 3.) a fenti árfolyamváltozás lehetősége valós, vagyis a hitel futamideje alatt is bekövetkezhet”.

A fentiekre tekintettel a tisztességtelenség megállapíthatóságának az alapja az, hogy az átlagos fogyasztó a kapott tájékoztatás alapján nem láthatta át azt: reális lehetősége áll fenn annak, hogy az árfolyam változásának hatására az általa teljesítendő szolgáltatás mértéke a

hitel futamideje alatt akár korlátlanul is megnövekedhet, vagyis úgy vállalta az ügylet jellegéből eredő árfolyamkockázatot, hogy nem volt tisztában annak valós tartalmával.

Ha a fogyasztó az árfolyamkockázat valós tartalmáról nem kapott világos és érthető tájékoztatást, vagy olyan tartalmú tájékoztatást kapott, amelyből nem volt világos a kockázat korlátlansága és realitása, az árfolyam-kockázat telepítse teljes egészében tisztességtelen, vagyis a fogyasztó – a 93/13/EGK Irányelv 6. cikkének 1. bekezdése alapján – egyáltalán nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére” [II/A. napirendi pont; I/1. ponthoz fűzött indokolás].

3. Mi a jogkövetkezménye annak, ha az árfolyamkockázatról történt tájékoztatás megtörtént ugyan, de nem volt teljeskörű, nem volt megfelelő? (a Győri Törvényszék felvetése)

A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont szerint „a tisztességtelenség megállapíthatóságának az alapja az, hogy az átlagos fogyasztó a kapott tájékoztatás alapján nem láthatta át azt: reális lehetősége áll fenn annak, hogy az árfolyam változásának hatására az általa teljesítendő szolgáltatás mértéke a hitel futamideje alatt akár korlátlanul is megnövekedhet, vagyis úgy vállalta az ügylet jellegéből eredő árfolyamkockázatot, hogy nem volt tisztában annak valós tartalmával.

Ha a fogyasztó az árfolyamkockázat valós tartalmáról nem kapott világos és érthető tájékoztatást, vagy olyan tartalmú tájékoztatást kapott, amelyből nem volt világos a kockázat korlátlansága és realitása, az árfolyam-kockázat telepítse teljes egészében tisztességtelen, vagyis a fogyasztó – a 93/13/EGK Irányelv 6. cikkének 1. bekezdése alapján – egyáltalán nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére.

Más a helyzet akkor, ha a fogyasztó számára adott tájékoztatásból az átlagos fogyasztó számára az tűnhetett ki, hogy bár az árfolyamkockázat őt terheli, és megemelheti a fogyasztó által fizetendő szolgáltatás mértékét, azonban az árfolyamváltozás valós lehetőségére is tekintettel ez a kockázat – konkrétan meghatározott – korlátozott mértékben áll fenn; ebben az esetben az árfolyamkockázat e konkrétan meghatározott mértékig a fogyasztó számára világos volt, e mértékig az árfolyamváltozás viselését a fogyasztó annak valós tartalmának ismeretében vállalta, ezért az árfolyam-kockázat fogyasztóra telepítése csak e konkrét mértéket meghaladó részében tisztességtelen, vagyis a fogyasztó a 93/13/EGK Irányelv 6. cikkének 1. bekezdése alapján csak e mértéket meghaladóan nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére.

Az árfolyamkockázat viselésére vonatkozó rendelkezés a szerződéses főszolgáltatást meghatározó szerződéses kikötés, ezért annak érvénytelensége a szerződés egészének érvénytelenségét eredményezi; ez az érvénytelenségi ok azonban – az alább kifejtettek szerint – kiküszöbölhető, ezért a 6/2013. PJE határozat 4. pontja értelmében a szerződést – egyéb, ki nem küszöbölhető érvénytelenségi ok hiányában – érvényessé kell nyilvánítani”. [II/A. napirendi pont; I/1. ponthoz fűzött indokolás]

Hangsúlyozni kell azonban, hogy – miként azt a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont is leszögezi – ebben az esetben az érvénytelenség oka kiküszöbölhető, így a szerződés – más, ezt kizáró érvénytelenségi ok fennállta hiányában – érvényessé nyilvánítható [v. ö.: II/A. napirendi pont; I/1. ponthoz fűzött indokolás].

Az érvénytelenségi ok kiküszöbölése – a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont értelmében, akként történik, hogy a bíróság „a

szerződést – a tőkeösszeget és az ügyleti kamat mértékét meghatározó kikötés érintetlenül hagyásával – olyan tartalommal nyilvánítja érvényessé ..., hogy az árfolyamkockázat e meghatározott mértékig terhelje a fogyasztót, vagyis az átszámításra a hivatalos árfolyamon, illetve a banki középárfolyamon, de legfeljebb a tájékoztatásban „konkrét, hitelt érdemlőnek tűnő” módon megjelölt maximális árfolyamon kerüljön sor.

Ebben az esetben az érvényessé vagy hatályossá nyilvánított szerződés – mivel a kirovó pénznem nem változik meg – továbbra is devizaszerződésnek minősül, ezért a 2014. évi LXXVII. törvény hatálya alá tartozik, így a forintosítás határnapján a tartozást a 2014. évi LXXVII. törvényben meghatározott árfolyamon át kell számítani forintba, így a marasztalás – amely a forintosítás határnapját követően történik – forintban történik.” [II/A. napirendi pont; II/1.2. pont].

4. A jogutód hivatkozhat-e a szerződés érvénytelenségre, ha a jogelőd nem megfelelő tájékoztatást kapott az árfolyamkockázat mibenlétéről? (a Miskolci Törvényszék felvetése)

Tekintettel arra, hogy az érvénytelenség okának a szerződéskötéskor kell fennállnia, a szerződéskötéskor pedig még a jogelőd volt a szerződő fél, így ha jogelőd nem megfelelő tájékoztatást kapott az árfolyamkockázat mibenlétéről, akkor a szerződés érvénytelen. Önmagában a jogutódlás nem teszi érvényessé az eredetileg érvénytelen szerződést akkor sem, ha például a jogutód *in concreto* nem szorult volna rá a tájékoztatásra.

5. Az árfolyamkockázatról adott tájékoztatás megfelelősége körében bírálható-e el, ha a türelmi idős kölcsönszerződések esetében a bank nem tájékoztatta a fogyasztót azokról a plusz kockázatokról, amelyek abból adódtak, hogy a türelmi idő alatt a tőke nem marad változatlan összegű, hanem emelkedhet? (a Veszprémi Törvényszék felvetése)

Az árfolyamkockázatról adott tájékoztatás kizárólag az árfolyamváltozás mibenlétére, az áthárítás mértékére és ezeknek a törlesztőrészletre gyakorolt lehetséges hatásaira terjed ki, nem terjed ki azonban a tőkefizetési moratórium megszűnésének a törlesztőrészletre gyakorolt hatására.

Ennek ellenére, ha a fogyasztó számára nem világos vagy érthető a tőkefizetési moratórium későbbi törlesztőrészletek nagyságára gyakorolt hatása, ez éppúgy érvénytelenné teheti a szerződést, mintha az árfolyam-kockázatról nem tájékoztatták volna. Az Európai Unió Bíróságának C-26. számú ügyben kifejtett álláspontja szerint ugyanis a szerződési feltétel átláthatósága akkor állapítható meg, ha a feltétel kapcsán adott, hogy „a fogyasztó egyértelmű és érthető kritériumok alapján előre láthassa a számára ebből eredő gazdasági következményeket” [73. pont], vagyis „a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel” „az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó” nemcsak felismerni képes a szerződési feltételben hivatkozott gazdasági fogalomnak megfelelő jelenséget, hanem képes értékelné a kikötés alkalmazásának „rá nézve – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeit is, és ennél fogva az általa felvett kölcsön teljes költségét” [74. pont].

6. Az árfolyamkockázatról adott tájékoztatás megfelelősége körében bírálható-e el, ha az életbiztosítással kombinált kölcsönszerződések esetében a bank nem tájékoztatta a fogyasztót azokról a plusz kockázatokról, amelyek abból adódtak, hogy az életbiztosításba forintban fizetendő megtakarításai – amelyek a szerződés szerint

meghatározott periódusokban a tőketartozásba kerülnek betörlesztésre – nem biztos, hogy fedezni fogják a szerződés szerinti tőketörlesztő-részleteket, amelyeket a bank devizában tart nyilván? *(a Veszprémi Törvényszék felvetése)*

Az árfolyamkockázatról adott tájékoztatás kizárólag az árfolyamváltozás mibenlétére, az áthárítás mértékére és ezeknek a törlesztőrészletre gyakorolt lehetséges hatásaira terjed ki, nem terjed ki azonban az életbiztosítással kombinált kölcsönszerződés törlesztési mechanizmusának a törlesztőrészletekre gyakorolt hatására.

Ennek ellenére, ha a fogyasztó számára nem világos vagy érthető az életbiztosítással kombinált kölcsönszerződés törlesztési mechanizmusának későbbi törlesztőrészletek nagyságára gyakorolt hatása, ez éppúgy érvénytelenné teheti a szerződést, mintha az árfolyam-kockázatról nem tájékoztatták volna. Az Európai Unió Bíróságának C-26. számú ügyben kifejtett álláspontja szerint ugyanis a szerződési feltétel átláthatósága akkor állapítható meg, ha a feltétel kapcsán adott, hogy „a fogyasztó egyértelmű és érthető kritériumok alapján előre láthassa a számára ebből eredő gazdasági következményeket” [73. pont], vagyis „a releváns ténybeli elemek összességére tekintettel” „az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó” nemcsak felismerni képes a szerződési feltételben hivatkozott gazdasági fogalomnak megfelelő jelenséget, hanem képes értékelni a kikötés alkalmazásának „rá nézve – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeit is, és ennél fogva az általa felvett kölcsön teljes költségét” [74. pont].

7. Amennyiben az adós a tartozást előtörlesztésként teljes mértékben visszafizette, és ezt követően indít pert a kölcsönszerződés érvénytelensége iránt, úgy alkalmazható-e az az elszámolási mód, hogy a tartozás tőkeösszegeként a ténylegesen folyósított forintösszeget, ügyleti kamatként pedig a szerződésben kikötött kamatfelár alapulvételével megállapított piaci forintkamatot kell figyelembe venni, hiszen a megszűnt szerződés hatályossá nyilvánítása nem jöhet szóba? *(az Egri Törvényszék felvetése)*

1. A régi Ptk. 237. §-ának (2) bekezdése szerint, ha a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet nem lehet visszaállítani, a bíróság a szerződést a határozathozatalig terjedő időre hatályossá nyilvánítja; az érvénytelen szerződést érvényessé lehet nyilvánítani, ha az érvénytelenség oka - különösen uzsorás szerződés, a felek szolgáltatásainak feltűnő aránytalansága esetén az aránytalan előny kiküszöbölésével – megszüntethető; ezekben az esetekben rendelkezni kell az esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradó szolgáltatás visszatérítéséről.

Bár a régi Ptk. 237. §-a (2) bekezdésének első mondata valóban a „határozathozatalig terjedő időre” történő hatályossá nyilvánítást írja elő, azonban e szöveg logikai, rendszertani, történeti és teleologikus értelmezése jelentősen árnyalja ezt.

A régi Ptk. 237. §-a (2) bekezdésének első mondatában szabályozott hatályossá nyilvánítás ugyanis csak szubszidiárius lehetőség eredendően a régi Ptk. 237. § (1) bekezdésében szabályozott eredeti állapot helyreállításával szemben (a Ptk. eredeti szövege csak ezt a két általános jogkövetkezményt ismerte, erre utal a „ha a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet nem lehet visszaállítani” feltétel). A régi Ptk. 237. §-ának egésze azt célozza, hogy az érvénytelen szerződés ne maradjon fenn, annak múltbeli teljesítéseként nyújtott szolgáltatás természetben vagy értékben visszatéríttessék. A „határozathozatalig terjedő időre” kifejezés ehhez képest csak annyit akar mondani, hogy a határozathozatalt követő időre a szerződés nem nyilvánítható hatályossá, vagyis az érvénytelen szerződésre alapítottan a határozathozatalt követően teljesítés nem követelhető (az „esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradó szolgáltatás visszatérítése” nem a szerződés teljesítéseként jár).

A fentiekre tekintettel nincs akadálya annak, hogy a bíróság a már megszűnt szerződést a szerződés megszűnéséig nyilvánítsa hatályossá, és így rendelkezék az esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradó szolgáltatás visszatérítéséről.

2. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ha a szerződés az árfolyamkockázat viselésére vonatkozó rendelkezés tisztességtelensége miatt érvénytelen, akkor – miként azt a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont is leszögezi – az érvénytelenség oka kiküszöbölhető, így a szerződés – más, ezt kizáró érvénytelenségi ok fennállta hiányában – érvényessé nyilvánítható [v. ö.: II/A. napirendi pont; I/1. ponthoz fűzött indokolás].

Az érvénytelenségi ok kiküszöbölése – a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2015. november 9-10. napján a Magyar Igazságügyi Akadémián tartott Országos Értekezletről készített Emlékeztetőben rögzített többségi álláspont értelmében, akként történik, hogy „a tartozás tőkeösszegének a ténylegesen folyósított forintösszeget kell tekinteni, ügyleti kamatként pedig a szerződésben kikötött kamatfelár alapulvételével megállapított piaci forintkamatot kell alkalmazni.

Amennyiben a kamatfelár mértékét a szerződésben a felek kifejezetten nem rögzítették, a kamatfelárat akként kell megállapítani, hogy a szerződéskötéskor meghatározott ügyleti kamatból ki kell vonni a szerződéskötés napján a szerződésben kirovó pénznemként meghatározott devizanemre irányadó pénzüpi kamat mértékét. Az így képzett kamat-felárat kell hozzáadni a szerződéskötés napján a forintra irányadó pénzüpi kamat (HUF BUBOR) mértékéhez.

Ebben az esetben az érvényessé vagy hatályossá nyilvánított szerződés – minthogy a kirovó pénznem megváltozása miatt már nem minősül devizaszerződésnek – nem tartozik a 2014. évi LXXVII. törvény hatálya alá” [II/A. napirendi pont; II/1.1. pont].

V. A felülvizsgált elszámolás a perben

1. Ha felülvizsgált elszámolás van a perben becsatolva, és azt vitatja a fogyasztó, hogy a tisztességtelenül felszámított összeget megfelelően a tőkeösszegbe számolta-e el a pénzüintézet, erre lehetséges illetve indokolt-e szakértő igénybevétele? (a Győri Törvényszék felvetése)

A Dh2. tv. 18. §-ának (5) bekezdése értelmében, ha a Dh2.tv. 18. §-ának (1)-(4) bekezdésben foglaltak szerint a panasz előterjesztésére nem kerül sor, úgy kell tekinteni, hogy az elszámolásban foglaltakat a fogyasztó elfogadja; ezt követően az elszámolás nem vitatható.

A Dh2.tv. 29. §-a szerint a Pénzügyi Békéltető Testület előtti eljárásban és a Dh2.tv. 23. § (1) bekezdése alapján lefolytatott nemperes eljárásban hozott jogerős, az elszámolás tárgyában született határozat más polgári eljárásban nem vitatható.

A fenti rendelkezésből egyértelműen kitűnik, hogy a fogyasztó csak a Pénzügyi Békéltető Testület előtti, vagy a Pénzügyi Békéltető Testület eljárását követően nemperes eljárásban vitathatja az elszámolás helyességét. Ebből következik, hogy e kérdés a perben nem vizsgálható, ezért erre vonatkozóan szakértőt sem lehet igénybe venni.

2. Végrehajtás megszüntetése iránti perben figyelembe kell-e venni a felülvizsgált pénzüintézeti elszámolást, illetve annak hiányát? (a Miskolci Törvényszék felvetése)

Az V. 1. alatt már felhívott rendelkezésekből egyértelműen kitűnik, hogy a fogyasztó csak a Pénzügyi Békéltető Testület előtti, vagy a Pénzügyi Békéltető Testület eljárását követően nemperes eljárásban vitathatja az árfolyamrésből és az egyoldalú kamat- költség és díjmelésből eredő túlfizetés elszámolását.

A végrehajtás megszüntetése, illetve korlátozása iránti pernek azonban pontosan az a tárgya, hogy az adósnak mekkora tartozása áll fenn (még) a végrehajtást kérővel szemben. A bíróságnak ezért – mintegy kiindulópontként – figyelembe kell vennie azt, hogy az elszámolást követően az adósnak mekkora tartozása maradt, függetlenül attól, hogy az adós az elszámolásra tekintettel, vagy más okból (is) kéri a végrehajtás megszüntetését vagy korlátozását.

3. Ha a követeléskezelő új keresettel érvényesít a Dh2.tv. hatálya alá tartozó követelést, igazolnia kell-e, hogy elszámolás, illetve annak felülvizsgálata megtörtént? E körben nyilatkozatható-e az alperes, akivel szemben a perindítás hatályai még nem álltak be? (a Fővárosi Törvényszék felvetése)

Az V. 1. alatt már felhívott rendelkezésekből egyértelműen kitűnik, hogy csak a Pénzügyi Békéltető Testület előtti, vagy a Pénzügyi Békéltető Testület eljárását követően nemperes eljárásban vitatható az árfolyamrésből és az egyoldalú kamat- költség és díjmelésből eredő túlfizetés elszámolása. Ez viszont azt is jelenti, hogy a nem vitatott vagy felülvizsgált elszámolást adottként kell elfogadni a későbbi (marasztalás, elszámolási, érvénytelenségi) perekben.

A felperesnek minden perben jogilag és ténybelileg meg kell alapoznia kereseti követelését [Pp. 121. § (1) bekezdés c) pont], így a követeléskezelőnek is nyilatkoznia kell arról, hogy a követelés a Dh2.tv. hatálya alá tartozik-e, annak alapján terhelte-e őt, vagy jogelődjét az elszámolás kötelezettsége, és amennyiben igen, az elszámolásra sort került-e, illetve milyen eredménnyel, és csatolni kell az e nyilatkozatát alátámasztó okiratokat [különösen: a felülvizsgált elszámolást]. A felperesnek e nyilatkozata hiányában a keresete nyilvánvalóan nem bírálható el, ezért hiánypótlásnak [Pp. 95. § (2) bekezdés], illetve a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának [Pp. 130. § (1) bekezdés i) vagy j) pont] van helye. [L. bővebben a 2016. június 8-ai ülés Emlékeztetőjének 14. pontját.]

Az alperes ugyanakkor e körben nem nyilatkozatható, hiszen ő még nincs a perben. Más kérdés, hogy a fenti felperesi nyilatkozatot a perben bármely elemében vitathatja, de ez már a perfüggőség beálltát követően jöhet csak szóba.

4. Ha az elszámolásra kötelezett pénzügyi intézmény követelését engedményezte, majd az elszámolást megelőzően jogutód nélkül megszűnt, úgy az engedményes köteles-e hivatalból vagy kérelemre elszámolni? (a Főváros Törvényszék felvetése)

A Dh2.tv. 7. §-ának (1) bekezdése szerint, ha az elszámolásra köteles pénzügyi intézmény a fogyasztóval szembeni követelését a szerződés megszűnését követően követeléskezelőre engedményezte, az elszámolásra köteles pénzügyi intézménynek a Dh2.tv. 5. §-ának (2) bekezdése szerinti elszámolást a követelés engedményezésének időpontjával kell elkészítenie.

A Dh2.tv. 7. §-ának (2) bekezdése értelmében, az elszámolásból eredő jogai érvényesítéséhez a fogyasztó a követeléskezelőtől igényelheti, hogy a követeléskezelő a fogyasztóval szemben fennálló követelésével a Dh2.tv. 5. §-ának (3) bekezdése szerint számoljon el. Az elszámolás során az engedményezés időpontjától – az 54/2014. (XII. 10.) MNB rendeletben meghatározott módon – a követeléskezelő által alkalmazott kamattal megnövelt összeggel kell figyelembe venni az engedményezés időpontjában fennálló fogyasztói követelést.

A Dh2.tv. 30. §-ának (3) bekezdése szerint, ha az elszámolásra köteles pénzügyi intézmény elszámolása a Dh2.tv. 18-29. § szerinti igényérvényesítés eredményeképpen megváltozik, a fogyasztó kérheti, hogy a követeléskezelő az elszámolását – az elszámolásra köteles pénzügyi intézmény új elszámolására figyelemmel – módosítsa. A módosított elszámolással szembeni felülvizsgálat a 18-29. § szerinti rendben érvényesíthető.

Tekintettel arra, hogy a Dh2.tv. 7. §-ának (1)-(2) bekezdéseiből és a Dh2.tv. 30. §-ának (3) bekezdéséből egyértelmű az, hogy a követeléskezelő elszámolásának alapja a pénzügyi intézmény elszámolása, ennek hiányában a követeléskezelő nem tud elszámolni. Azt is figyelembe kell venni, hogy az elszámolási kötelezettség megosztásának az az indoka, hogy az végezze el az elszámolást, akinél a teljesítés adatai rendelkezésre állnak.

Nyilvánvaló, hogy a fogyasztó nem kerülhet hátrányos helyzetbe amiatt, mert a pénzügyi intézmény jogutód nélkül megszűnt, és a követeléskezelő sem terhelhető teljesíthetetlen kötelezettséggel. A problémát az adatok hiánya okozza, amire azonban a Dh2.tv. 6. §-ának (9) bekezdése megoldást nyújt, ha a végelszámolás vagy a felszámolási eljárás alatt álló pénzügyi intézmény esetében az elszámoláshoz szükséges információk nem állnak teljes körűen rendelkezésre, mert ilyenkor az elszámolás során az 55/2014. (XII. 10.) MNB rendeletben meghatározott becslési módszertant kell alkalmazni.

Ezt a lehetőséget a Dh2.tv. 6. §-ának (10) bekezdése kiterjeszti „az elszámolásra köteles, végelszámolás vagy felszámolási eljárás alatt nem álló pénzügyi intézmény”-re is; nincs tehát akadálya annak, hogy az Alaptörvény 28. cikkére tekintettel ezt a lehetőséget (a becslési eljárás alkalmazását) a már megszűnt pénzügyi intézmény esetére is. Ennek megfelelően ilyen esetben a követeléskezelő a becslési eljárás igénybevételével jogosult és köteles a pénzügyi intézmény helyett is elszámolni.

Dr. Wellmann György s. k.
kollégiumvezető

Dr. Pomeisl András József s.k.
jegyzőkönyvvezető